

Максим Сорока,
аспірант кафедри адміністративного
і кримінального права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
ORCID: 0009-0000-5229-1063

DOI 10.32782/2306-9082/2023-51-13

УДК 343.01

Розуміння справедливості в контексті теорій кримінального покарання

Сучасний розвиток українського суспільства вимагає формування ефективної кримінальної політики, спрямованої на зниження рівня злочинності. Це, в свою чергу, передбачає вироблення чіткого бачення її напрямів, мети, цілей, засобів та інструментів і відповідно перегляду системи кримінальних покарань, критеріїв побудови санкцій статей Кримінального Кодексу, практики призначення покарань з урахуванням розуміння справедливості. Справедливість за своєю суттю є орієнтиром при оцінюванні вчинків особи під кутом зору добра і зла, шкоди чи користі, бажаності чи небажаності для суспільства. До того ж, сьогодні справедливість відіграє роль своєрідного індикатора, який дає конкретне уявлення про відповідність моделі соціальної і правової держави, її фактичному стану в суспільстві [1].

В цьому аспекті актуальним постає питання розгляду теоретичних уявлень про справедливість в контексті теорій кримінального покарання. Дослідження сутності справедливості

з точки зору теорій кримінального покарання допоможе у визначенні базисних засад побудови ефективної моделі превенції злочинності в Україні.

На сьогодні присвятили свою увагу вивченню справедливості як суспільно – правового феномену ряд вчених, зокрема: Олійник О. – встановила сутність принципу справедливості за міжнародним кримінальним правом [1]; Бурдоносова М. А. – розглянула генезу справедливості як основоположного принципу права [2]; Житник О. О. – дослідив інтерпретацію поняття справедливості в сучасних наукових дослідженнях [3].

Метою дослідження є вивчення розуміння змісту справедливості крізь призму концепцій кримінального покарання. Для реалізації зазначеної мети необхідно вирішити такі завдання: розкрити зміст кримінального покарання як правового явища; означити сутність кримінального покарання; встановити існуючі концепції кримінального покарання; з'ясувати особливості розуміння справедливості в контексті теорій кримінального покарання.

Гуманізація в сучасному світі має глобальний характер, знаходячи все більш широкі прояви для утвердження цінностей людяності. Йдеться серед іншого про культуру, освіту, політику, економіку та врешті – решт право. У кримінальному праві гуманізація насамперед передбачає поширення та утвердження принципу гуманізму, ядро якого складає забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини [4, с. 213]. В цьому контексті постає питання доречності прирікання злочинців на страждання через кримінальне покарання, якщо воно не призводить до попередження злочинів, а також пошуку ефективного некарального впливу на злочинців, який відповідає гуманістичному підходу щодо застосування покарання. Безперечно, сучасне цивілізоване суспільство не має права на повну відмову взагалі від покарання за вчинення злочинів, зокрема тяжких та ігнорування встановлення пропорційності покарання в конкретних випадках і відповідно нехтуванням вимог справедливості. Адже відомо, покарання не може виконувати своє призначення як регулятора суспільних відносин і результативного засобу протидії злочинам, якщо воно не засновується на ідеї справедливості. Ще давньогрецький філософ Платон говорив: «правосуддя є рішенням про справедливе і несправедливе [5].

В сучасному Новому тлумачному словнику української мови поняття «справедливість» визначається як правильне, об'єктивне, неупереджене ставлення до кого-, чого-небудь; людські відносини, дії, вчинки, які відповідають морально – етичним і правовим нормам [6, с. 394]. В Юридичній енциклопедії справедливість – це соціально-етична та морально-правова категорія, один з основних принципів права. Поняття «справедливість» позначає наявність у соціальному світі правових засад і виражає їх правильність,

імперативність і необхідність... Принцип справедливості поширюється як на реально існуючий, так і на уявний (ідеальний) стан справ у суспільстві, виступає належним (необхідним) імперативом, що відповідає сутності, правам і потребам людини. Справедливість є критерієм оцінки різноманітних співвідношень у житті суспільства: між роллю окремих людей чи соціальних груп і їх реальним соціальним становищем, ступенем суспільного визнання; між працею і винагородою за неї, правами і обов'язками особи; між скоєним діянням і відплатою, злочином і покаранням... Справедливість – один із найважливіших принципів правової держави, який реалізується як у законодавчій, так і в правозастосовній діяльності. Справедливий закон втілює ідею рівної для всіх свободи – робити все, що не обмежує свободи інших і не завдає шкоди, а також не заборонене законом... У правозастосовчій діяльності справедливість означає обов'язок відповідних органів встановити об'єктивну істину у справі, забезпечити законі права та інтереси учасників кримінального процесу [7, с. 604].

Традиція дослідження сутності феномену справедливості, її взаємозв'язок із правом виникла і отримала розвиток у філософії. Так, в часи Античності Платон вважав справедливість головною чеснотою, сумою всіх чеснот [5]. Арістотель запропонував два розуміння поняття справедливості: в широкому сенсі справедливість він тлумачив як загальний моральний знаменник відносин між людьми, а у вузькому – морально санкціоновану пропорційність в розподілі труднощів і зисків спільного проживання людей в суспільстві і державі [8]. В Середньовіччі Т. Аквінський вважав, що справедливість властива гармонійній християнській державі [9]. В Новий час Т. Гоббс заперечував можливість сприйняття справедливості через деякі абсолютні ідеї і єдиним засобом

її досягнення вважав укладання суспільного договору, за яким люди передають більшість своїх природних прав суверену [10].

У сучасній літературі виділяють такі основні аспекти взаємодії справедливості і права: 1. Комплексний підхід дозволяє розглядати справедливість як складну етико – соціальну і філософсько – правову категорію. Такий підхід створює сприятливе методологічне підґрунтя для дослідження явищ справедливості і права, їх «відкритість» одне для одного, що відповідає ідеї конвергентності. 2. Дослідження правових можливостей справедливості, її проявів у правовому регулюванні. Досліджується об'єктивна і суб'єктивна справедливість, формальна, змістовна і процедурна (суто процедурна, абсолютна і неабсолютна процедурна справедливість). 3. Дослідження супроводжуваних справедливості категорій у праві. Загальним і безумовним моментом усіх сучасних концепцій справедливості є ідея прав людини. 4. Найявніші у поняттєво – термінологічному апараті правових досліджень утворень типу: «надправо», «неправильне право», «неправо», «сила права», які теж, у свою чергу, вводять у сферу правового аналізу категорію справедливості, зокрема в рамках дослідження проблеми обумовленості права, його джерельності [11].

Осмислення ідеї справедливості як мети застосування кримінального покарання передбачає перш за все з'ясування його змісту та визначення сутності.

В етимологічному значенні покарання – це кара; покара; покута (визнання своєї провини, вияв жалю з приводу неї; каяття, покаяння [12].

У Великій українській кримінологічній енциклопедії Є. Письменський тлумачить покарання як один із правових наслідків вчинення кримінального правопорушення, що

є складником кримінальної відповідальності [13].

Т. А. Денисова відмічає, що з одного боку, покарання передбачає кару та відплату за вчинений злочин, а з іншого – виправлення засудженого, запобігання ним вчинення нових злочинів і соціальне відновлення його особистості. Залежно від підходів до розуміння покарання можуть докорінно змінюватися й результати практичного застосування цього інституту» [14].

О. І. Ющик, зазначає, що під покаранням розуміють негативну оцінку злочинця і його діяння з боку держави і суспільства, захід державного примусу, що призначається від імені держави або особи, визнаної у встановленому законом порядку винною у вчиненні злочину, полягає в передбачених кримінальним законом позбавленні і обмеженні прав і свобод засудженого [15].

На думку О. В. Козаченка покарання являє собою особливий вид кримінально – правового заходу примусового характеру, який застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину (кримінального проступку) у встановленому процесуальному порядку, реалізація якого супроводжується необхідним і достатнім обмеженням прав і свобод правопорушника і виступає актом відновлення соціальної справедливості, порушеної вчиненням злочину (кримінальним проступком) [16].

Чинний Кримінальний Кодекс України у ч. 1. ст. 50 «Поняття покарання та його мета» визначив: «покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [17].

Отже, в науковій літературі відсутнє чітко визначене визначення змісту поняття покарання. Проте, на

думку більшості науковців, в широкому розумінні покарання є засобом охорони суспільства від злочинних посягань, є передбаченим законом заходом державного впливу, реакцією держави на злочинну поведінку людини.

Сутність покарання проявляється через його функції. Функції покарання – це основні напрями кримінально – правової та кримінально – виконавчої діяльності покарання, завдяки якій розповсюджується вплив на особу, до якої покарання призначено і виконано, а також на інших осіб із нестабільною поведінкою з метою уникнення вчинення ними нових злочинів ... Вони в своїй сукупності створюють механізм досягнення поставленої мети [18].

Проблема мети покарання цікавила багатьох учених – юристів і філософів, що працювали в галузі кримінального права, протягом всієї історії його розвитку [19]. Запропоновані ними концепції і теорії не надали однозначного тлумачення цієї складної проблеми. Проте, ці концепції в якості імперативу мети покарання означають встановлення справедливості.

У сучасній науці кримінального права сформувалося декілька основних груп теорій покарання: абсолютні теорії покарання (теорії відплати); відносні теорії покарання (теорії досягнення корисних цілей); змішані теорії покарання; теорія відновного правосуддя.

Представники абсолютних теорій (І. Кант, Г. Гегель та їх послідовники) не бачили в покаранні ніякого іншого змісту, крім єдиної абсолютної ідеї – мети відплати за вчинений злочин [19]. На думку І. Канта, кримінальне покарання – це справедлива кара за вчинений злочин. Покарання – це вимога категоричного (імперативу), яка не потребує інших утилітарних положень [20]. Підґрунтям міри покарання є принцип рівності (відплата «рівним

за рівне»). Лише відплата може слугувати вираженням чистої та суворої справедливості. І. Кант також вважав, що можливим є примусове насадження в суспільстві «правової справедливості» [21]. На думку Г. Гегеля, покарання має на меті не чуттєвий момент страждання, що потребує рівності відплати, а саму сутність злочину і його мізерність, яка зумовлює його виявлення і знищення [22]. Відповідно, покарання є запереченням нікчемного злочину, воно є запереченням волі, що заперечувала право, а отже, воно постає твердженням права. Таким чином, покарання є відплатою. Покарання злочинця передбачає торжество розумного щодо нікчемного і противного розуму. Відтак, покарання постає не запереченням, а запереченням заперечення. Оскільки злочин виступає в ролі першого примусу як насильства, то покарання трактують як таке, що цей примус усуває [22]. Г. Гегель говорив: «справедливість і несправедливість – поняття відносні і засновані на різниці величин. І ці кількісні зміни переходять в якісні, і справедливість може обернутися несправедливістю. Формою існування справедливості у державі є саме покарання. Справедливість завжди вимагає пошуку «рівності», еквіваленту, виступає як етичне уявлення про відповідність проступку і відплати, подвигу і нагороди. І вже в силу цього, справедливість потребує правового захисту. Більш того, в житті досягнути справедливої рівності, досягнути тріумфу справедливості можливо лише через право [22]. Г. Гегель розглядав кримінальне покарання як процес логічного розвитку ідеї справедливої відплати, як процес заперечення приватної егоїстичної волі, акт «зняття» злочину і відновлення порушеного ним суб'єктивного і позитивного права [22].

У вітчизняній кримінально – правовій доктрині абсолютна концепція покарання засновується

на твердженні – покарання є карою для особи, яка вчинила злочин. При цьому, вважається, що кара обов'язково має передбачати певні обмеження та страждання. Так, Н. Л. Березовська підкреслює, що покарання є карою за своїм змістом, яка завжди пов'язана із застосуванням до засудженого по вироку суду певних страждань [23]. На думку Н. Г. Габлей, покарання є відплатою за вчинений злочин, воно не переслідує жодної практичної мети. Його основу треба шукати у вищих началах, які є аксіомою для всього цивілізованого людства [24].

Отже, на думку прихильників абсолютної теорії кримінального покарання, встановлення справедливості як мети покарання полягає перш за все у реалізації відплати за скоєний злочин шляхом завдання злочинцеві страждань.

Утилітаристська (відносна) теорія кримінального покарання, надає своє уявлення про справедливість.

Сутність утилітарного підходу полягає в поєднанні моралі і моральності із принципом користі. Відповідно, сенс оцінки будь – якої дії або вчинку міститься в майбутньому, в тих наслідках, що витікають із цих дії або вчинку. На думку засновника утилітаристського підходу І. Бентама, життя людини детерміновано двома базовими принципами: задоволенням і стражданням. Етично правильним і відповідно корисним є все те, що призводить до задоволення. При цьому ... задоволення і користь розуміються широко, не тільки як чуттєві, але і як інтелектуальні або рухові насолоди, не тільки як егоїстична вигода, але перш за все як дещо суспільно – корисне, що є загальною сумою щастя усіх людей [25]. Звідси випливає, що соціум повинен поставити суспільне життя на чітко наукову основу завдяки прийняттю «максими утилітаризму», повинен побудувати систему розподілу благ, нагород, покарань між його членами

таким чином, щоб забезпечити найбільше щастя для найбільшої чисельності людей [25]. Це в свою чергу передбачає постулювання загальної для всіх ієрархії цінностей і згідно з нею – задоволень, а також критеріїв порівняння задоволень різних осіб. Тому, справедливість з позицій утилітаризму, полягає в розподіленні щастя і задоволення між всіма членами суспільства, відповідно із встановленими соціумом критеріями та ієрархією цінностей. При цьому, таке розподілення повинне мати суспільний сенс і максимізувати щастя всіх членів суспільства, зокрема і самого злочинця.

З цих позицій І. Бентам взяв принцип корисності за основу призначення покарання злочинців і створив «моральну арифметику», яка калькулює користь і шкоду кари: 1) збиток, який тягне за собою покарання; 2) тривалість покарання, яка є обернено пропорційною його відплаті; 3) у випадку сукупності злочинів найбільш суворе покарання повинне призначатися за більш тяжкий злочин, щоб злочинець мав резон зупинитися; 4) суд повинен призначати покарання, щоб попередити скоєння нових злочинів; 5) система покарань повинна поєднувати різні їх види [25]. Отже, на його думку, головна мета кримінального покарання – не кара за зроблене зло, а стримування особи від вчинення злочину; «зло від покарання повинне перевищувати вигоду від злочину, а острах покарання повинен бути сильнішим за бажання вчинити злочин»; необхідно диференціювати покарання в залежності від тяжкості скоєного, а також необхідності соціальної профілактики злочинів [25].

Звідси, щоб покарання вважалось справедливим, воно повинно відповідати таким вимогам: мета покарання не полягає в простому приріканні на страждання, а скоріше страждання, що причиняються в процесі покарання повинні мати більш високе

завдання – відвернути злочинця від повторного вчинення злочину і утримати інших від повторного вчинення подібних діянь; при здійсненні покарання повинна існувати певна ідея пропорційності: чим більш тяжкий злочин, тим більш сурове покарання; покарання як основа справедливості спрямоване не на дію, а на суб'єкта дії; в основі реалізації принципу справедливості закладено співчуття. Згідно з утилітарними теоріями, покарання, насамперед, має завданням запобігти вчиненню злочинів як з боку засудженого, так й інших членів суспільства (*punitur ne fessetur*), а також виправлення злочинця [26].

Таким чином, відносна (утилітарна) теорія покарання спирається на розуміння необхідності досягнення практичної користі для суспільства в результаті призначення покарання. Відповідно, вияв справедливості – це захист суспільства від злочинів.

На сьогодні вчені – юристи дедалі більше схиляються до інтегративної (змішаної) теорії покарання, яка має сполучати в собі елементи абсолютних і відносних теорій покарання. Інтегративні (змішані) теорії покарання поєднують ідеї абсолютної та відносної (утилітарної) теорій. Ідея справедливості в них відображається через цілі покарання, принципи кримінального права, через систему норм і інститутів кримінального права, які встановлюються державою і в кожній країні мають свої особливості. Саме інтегративна концепція закладена в основу Кримінального Кодексу України. У частині 2 статті 50 Кримінального Кодексу України сформульовані цілі покарання: «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [17].

Ідея справедливості в інтегративній теорії покарання визначається перш за все цілями покарання:

заякуванням й відплатою (карою), виправленням покараного, а також спеціальною та загальною превенцією [24]. На сьогодні в діючому кримінальному законодавстві України принцип справедливості знайшов своє закріплення в Кримінально – виконавчому Кодексі України як одної з основ виконання і відбування покарань [27]. Доповнюють принцип справедливості також принципи виділені в теорії кримінального права. Ці принципи давно визнані в доктрині, і вони не заперечуються чинним законодавством України. Йдеться про такі принципи: принцип індивідуалізації покарання – суд має враховувати характер і ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, мотиви і цілі вчиненого, особистість винного, характер і розмір заподіяної шкоди, обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання, думку потерпілого у справах приватного обвинувачення і мотивувати обрання покарання у вирок; принцип особистого характеру кримінальної відповідальності – кримінальній відповідальності і покаранню підлягає тільки особа, яка умисно або через необережність вчинила діяння, передбачене законом про кримінальну відповідальність [28].

Визначальним елементом демократизації України та її інтеграції в Європейське співтовариство є осмислення та подальша імплементація у вітчизняну правову систему загальноновизнаних міжнародних стандартів, особливо в сфері кримінального судочинства, зокрема, програм відновного правосуддя. Основною метою зазначених програм є відновлення справедливості [29].

Концепція відновного правосуддя сформувалася в середині 70-х рр. ХХ ст. в англо – саксонських країнах і перш за все у Канаді, яку в міжнародних джерелах називають також реституційним правосуддям [30].

Сутність відновлювального правосуддя відрізняється від сутності традиційного карального правосуддя. Якщо злочином вчинено насильство, заподіяна образа іншій людині, то в даному випадку шкода заподіяна конкретній особі, а не державі, і виникає обов'язок винуватого відшкодувати збитки або усунути заподіяну шкоду. Таким чином, міняється мета кримінального правосуддя: не покарання, а відновлення – зцілення, примирення і відшкодування шкоди. Відновлення не у формально – юридичній дійсності, де вважається, що покарання служить засобом відновлення порушеного права, а відновлення як людська категорія [31].

Відновне правосуддя є формою правосуддя, основною метою якого є створення умов для примирення потерпілих і правопорушників та усунення наслідків, спричинених злочином. Дана мета досягається шляхом проведення зустрічей сторін для спільного вирішення питання, щодо наслідків вчиненого та їх впливу на майбутнє. Тим самим створюються умови для соціальної реінтеграції правопорушника, відновлення прав потерпілого, зменшення рецидивізму та кількості кримінальних покарань [29].

Г. Бейземор та Л. Волгрейв визначають відновне правосуддя як кожну дію, орієнтовану на встановлення справедливості шляхом залагодження спричиненої злочином шкоди [32]. Злочин в межах концепції відновлювального правосуддя розуміється набагато більше ніж просто порушення закону. Злочин завдає болю жертві, громаді, і, навіть, самому правопорушникові [33]. На відміну від чинної системи правосуддя, у межах якої злочин розглядають як порушення закону, що вимагає відповідного покарання, відновне правосуддя розглядає злочин як різновид соціального конфлікту, що завдає шкоди конкретним людям, руйнує мир у громаді. Підхід

відновного правосуддя до реагування на злочин полягає у відновленні порушених соціальних відносин через відшкодування правопорушниками завданої потерпілим шкоди та залученні громади до розв'язання конфлікту, за умови активної участі сторін конфлікту в цьому процесі, на примиренні та розробленні угод між потерпілими й правопорушниками для досягнення бажаних результатів та відшкодувань [34].

Таким чином, концепція відновлювального правосуддя пропонує принципово новий підхід до того, як суспільству необхідно реагувати на злочин. За таким підходом відновне правосуддя – це добровільна відповідь на злочинну поведінку, що ґрунтується на залученні громади, і яка спрямована на те, щоб зібрати разом жертву, правопорушника та громаду задля того, аби залагодити шкоду, спричинену кримінальною поведінкою [35].

До процедур відновного правосуддя належать програми примирення потерпілого та правопорушника, серед яких: медіація між потерпілим та правопорушником (кримінальна медіація, програма примирення); сімейні конференції (сімейні групові наради) та кола правосуддя. Ці процедури проводять нейтральні посередники – медіатори, які, як правило, є представниками громадських організацій або спеціальних структур – служб медіації. Крім зустрічі з метою примирення та вироблення угоди щодо усунення наслідків злочину, програми відновного правосуддя передбачають також заходи з підтримки потерпілого та правопорушника, відшкодування шкоди потерпілому та соціальні послуги в громаді для потерпілого чи правопорушника [34].

Додатковими результатами процесу відновного правосуддя можуть бути: для правопорушника – пом'якшення покарання чи навіть припинення кримінального процесу в офіційній системі правосуддя,

відновлення самоповаги та реабілітація, реінтеграція в суспільстві; для потерпілого – відшкодування шкоди, відновлення психологічного стану та контролю над своїм життям, для громади – посилення контролю над конфліктами чи порушенням закону серед членів громади, відновлення соціальних зв'язків та зміцнення безпеки; для інститутів правової системи – делегування частини повноважень із вирішення кримінальних ситуацій її учасникам, зменшення карних санкцій, розвантаження системи [36].

Відновне правосуддя, базується на ідеях примирення потерпілого із обвинуваченим, припинення самого конфлікту шляхом взаємного вибачення, каяття у вчиненому, усвідомлення юридичної відповідальності за скоєний злочин і обов'язку відшкодування нанесеної потерпілому фізичної, моральної та матеріальної шкоди [37].

Отже, ідея справедливості в концепції відновлювального правосуддя полягає в задоволенні потреб жертв і громади, які зазнали актів злочинної поведінки. Відповідно пошук шляхів відновлення справедливості може йти по декільком напрямкам: як одна із тенденцій розвитку і вдосконалення системи кримінального судочинства; як одна із альтернативних форм судочинства, для якої характерним є спрощення процесуальної процедури в інтересах швидкого вирішення кримінально – правового конфлікту і застосування альтернативних заходів відповідальності; як новий змішаний інститут, що передбачає створення спеціальних органів, працівники яких будуть безпосередньо займатися процедурами примирення; як засаднича ідея для розвитку системи ювенальної юстиції [31].

Висновок. Еволюція поглядів на сутність кримінального покарання обумовила формування ряду теорій, які розкривають його зміст та сутність, а також бажані результати щодо

зниження злочинності в суспільстві. Невід'ємним елементом цих теорій постає справедливість. Справедливість є чеснотою та одним із принципів права. Вона відображає наявність правових засад і виражає їх правильність, імперативність та необхідність. У правозастосовчій діяльності вона означає обов'язок відповідних органів встановити об'єктивну істину у справі, забезпечити законні права та інтереси учасників кримінального процесу.

На думку прихильників абсолютної теорії кримінального покарання, встановити справедливість через покарання означає реалізувати відплату за скоєний злочин шляхом завдання злочинцеві страждань. Відносна (утилітарна) теорія покарання спирається на розуміння необхідності досягнення практичної користі для суспільства в результаті призначення покарання. Відповідно, вияв справедливості – це захист суспільства від злочинів. Ідея справедливості в інтегративній теорії покарання визначається перш за все цілями покарання: залякуванням і відплатою (карою), виправленням покараного, а також спеціальною та загальною превенцією. Ідея справедливості в концепції відновного правосуддя полягає в задоволенні потреб жертв і громади, які зазнали актів злочинної поведінки.

Сьогодні на основі концепцій кримінального покарання склалося декілька моделей кримінальної політики щодо подолання злочинності в суспільстві. Ці моделі являють собою «ідеальні типи», але відрізняються між собою баченням способів та інструментів досягнення визначеної мети. Тому, з'ясування особливостей розуміння справедливості в контексті теорій кримінального покарання допоможе розробити ефективну модель превенції злочинності, яка включатиме в себе сильні елементи всіх «ідеальних типів» та відповідатиме національним морально – етичним засадам.

Список використаних джерел

1. Олійник О. Сутність принципу справедливості за міжнародним кримінальним правом. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 216–220.
2. Бурдоносова М.А. Генеза справедливості як основоположного принципу права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 4–7.
3. Житник О.О. Поняття справедливості в сучасних наукових дослідженнях. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 58–67.
4. Письменський Є. О. Гуманізація кримінальної відповідальності у фокусі сучасної практики законотворчості в Україні. Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: матеріали міжнародного науково – практичного симпозиуму (м. Івано – Франківськ, 18 – 19 листопада 2016 року). Івано – Франківськ: редакційно – видавничий відділ Івано – Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. 414 с.
5. Платон. Діалоги. Харків: Фоліо, 2022. 352 с.
6. Новий тлумачний словник української мови: В 3 т./ Укл. В.Яременко, О.Сліпущо, К.: Аконіт, Т.3: П – Я. 2001. 862 с.
7. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко та ін.. Київ:»Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
8. Арістотель. Нікомахова етика. Київ: 2002. 480 с.
9. Баумайстер А. Тома Аквінський: вступ до мислення. Бог, буття і пізнання. Київ: Дух і Літера, 2012. 408 с.
10. Гоббс Т. Левіафан / Пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2000. 606 с.
11. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 2. Філософія права. Харків: Фоліо, 2017. 1128 с.
12. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. Т. 2. Київ: Аконіт, 2001. 926 с.
13. Письменський Є. Покарання. Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 2: М-Я / редкол.: В.В. Сокуренько (голова), О.М. Бандурка (співголова) та ін.; наук. ред. О.М. Литвинов. Харків: Факт, 2021. С. 289–293.
14. Денисова Т.А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: автореф. дис. ...д – ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 41 с.
15. Ющик О. І. Зміст покарання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Випуск 26. С. 138–242.
16. Козаченко О. Ознаки та властивості кримінально – правових заходів примусового та заохочувального впливу. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6630/Kozachenko%20Oznaki.pdf?sequence>
17. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №. 25-26. Ст 50.
18. Денисова Т.А. Поняття функцій покарання та їх загальна характеристика. *Університетські наукові записки*. 2006. № 6. С. 222–227.
19. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2 – е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
20. Бичко І. В. Філософія: курс лекцій: навч. посіб. / І. В. Бичко, Ю. В. Осічнюк, В. Г. Габачковський та ін. Київ: Либідь, 1991. 456 с.
21. Kant, I. *Groundwork of the Metaphysics of Morals: A German-English Edition*. Edited by M. Gregor and J. Timmermann. Cambridge: Cambridge University Press. 2011.
22. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Г. В. Ф. Гегель; пер. з нім. Київ: Юніверс, 2000. 336 с.
23. Березовська Н.Л. Кара в теорії і практиці кримінального права. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 6-1. Том. 2. С. 149–151.
24. Габлей Н.Г. Поняття та мета покарання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2012. Випуск 2. С. 190–197.

25. Bentham J. An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Oxford: Clarendon Press, 1996. 456 p.
26. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник/ М.І. Бажанов. Київ: Кондор, 2005. 480 с.
27. Кримінально – виконавчий Кодекс Ураїни від 11 липня 2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4, Ст 4.
28. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник/ За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваїте, 2014. 944 с.
29. Нестор Н. В. Поняття, принципи та форми відновного правосуддя. *Форум права*. 2010. № 2. С. 330–333 URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10nnvfvp.pdf>
30. Землянська В. В. Впровадження відновного правосуддя у кримінальне судочинство України: посібник / В. В. Землянська, Л. Б. Льковець, В. Б. Сегедін. Київ: Видавця Захаренко В. О., 2008. 168 с.
31. Маляренко Т.В., Войтюк І.А. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні. *Відновне правосуддя в Україні*. 2005. № 1–2. С. 17–34.
32. Bazemore G. and Walgrave L. Restorative Juvenile Justice: in Search of Fundamentals and an Outline for Systemic Reform, in Bazemore G. and Walgrave L. (eds.). Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime. Monsey. N.Y.: Criminal Justice Press. 1999. P. 48.
33. Van Ness D. and Heetderks K. Restoring Justice. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co. – 1997. – P. 32.
34. Посібник з програм відновного правосуддя. Управління ООН з наркотиків та злочинності / [пер. з англ. С. Філь]. Київ: Вид. компанія «Verso-04», 2009. – 96 с.
35. Latimer, Dowden and Muisse D. The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis. – Ottawa: Research and Statistics Division of Department of Justice of Canada. 2001. P. 10.
36. Семчишин О. Р. Відновне правосуддя: перспективи інституціоналізації в українському суспільстві. *Наукові записки*. 2010. Том 109. Соціологічні науки. С. 37–40.
37. Семерак О.С., Семерак І.О. Відновне правосуддя в Україні в контексті нового кримінального процесуального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія ПРАВО. Випуск 28. Том 3. С. 110–114.
38. Zehr H. The little book of restorative justice: revised and updated. New York, Good Books, 2015. 112 p.
39. Poole A. L. From Doomsday Book to Magna Carta, 1087–1216. Oxford, 1993. P. 403.
40. Tweney G. Supreme Court of Canada Speaks on Conditional Sentences // The changing face of Conditional sentencing symposium Proceedings. Ottawa, 2000. P. 53.
41. Restorative Justice and Criminal Justice : Competing or Reconcilable Paradigms ? / Edited by A. Hirsch, J. Roberts, A. Bottoms, K. Roach, M. Schiff. Portland, Oregon, 2003. P. 238; Desmeules G. A Sacred Family Circle: A Family Croup Conferencing model // Putting a Human Face on Child Welfare: Voices from the Prairie. Prairie Child Welfare Consortium / I. Brown, F. Chaze, D. Fuchs, J. Lafrance, S. McKay, S. Thomas Prokop (eds.). Centre of Excellence for Child Welfare, 2007. P. 161–188.

Сорока М. В. Розуміння справедливості в контексті теорій кримінального покарання

Встановлено, що у кримінальному праві гуманізація передбачає поширення та утвердження принципу гуманізму, зміст якого полягає в забезпеченні прав, свобод, та законних інтересів людини. Зазначено, що кримінальне покарання не може виконувати свого призначення як регулятора суспільних відносин і результативного засобу протидії кримінальним злочинам, якщо воно не засновується на ідеї справедливості. Підкреслено, що традиція дослідження поняття «справедливість» виникла у філософському середовищі і заснована на оціночному підході, тобто використовується з метою оцінки ставлення індивідів, групи, держави або суспільства загалом до тих або інших явищ або

дій людей. Наголошено, що у сучасній літературі виділяють такі основні аспекти взаємодії справедливості і права: комплексний підхід дозволяє розглядати справедливість як складну етико – соціальну і філософсько – правову категорію; дослідження правових можливостей справедливості, її проявів у правовому регулюванні; дослідження супроводжуючих справедливості категорій у праві; наявність у поняттєво – термінологічному апараті правових досліджень утворень типу: «надправо», «неправильне право», «неправо», «сила права» які вводять у сферу правового аналізу категорію справедливості. Зазначено, що у сучасній науці кримінального права сформувалося декілька основних груп теорій покарання: абсолютні теорії покарання (теорії відплати); відносні теорії покарання (теорії досягнення корисних цілей); змішані теорії покарання; теорія відновного правосуддя. Визначено, що в контексті абсолютної теорії кримінального покарання, справедливість – це реалізація відплати за скоєний злочин через нанесення злочинцеві страждань, втрат. Вказано, що відносна (утилітарна) теорія покарання дає уявлення про вияв справедливості як про захист суспільства від злочинців. Доведено, що в інтегративній теорії кримінального покарання ідея справедливості відображається через цілі покарання, принципи кримінального права, систему норм і інститутів кримінального права, що існують в конкретній країні. З'ясовано, що справедливість в концепції відновлювального правосуддя полягає залагодження спричиненої злочином шкоди, в задоволенні потреб жертв і громади, які зазнали актів злочинної поведінки. Підкреслено, що з'ясування особливостей розуміння справедливості в контексті теорій кримінального покарання допоможе розробити модель превенції злочинності, яка відповідатиме національним морально – етичним засадам та знизить рівень злочинності в українському суспільстві в майбутньому.

Ключові слова: справедливість, покарання, абсолютна теорія кримінального покарання, утилітарна теорія кримінального покарання, інтегративна теорія кримінального покарання, концепція відновлювального правосуддя.

Soroka M. Understanding justice in the context of theories of criminal punishment

It has been established that humanization is a global process that affects all spheres of life, including law. In criminal law, it provides for the protection of human rights, freedoms and legitimate interests. It is noted that criminal punishment cannot fulfill its purpose as a regulator of public relations and an effective means of combating criminal offenses, if it is not based on the idea of justice. It is emphasized that the tradition of studying the concept of "justice" originated in a philosophical environment and is based on an evaluative approach, ie used to assess the attitude of individuals, groups, states or society in general to certain phenomena or actions of people. It is determined that in the context of the absolute theory of criminal punishment, justice is the realization of retribution for a crime by inflicting suffering, loss and public condemnation on the offender. It is stated that the domestic criminal law doctrine contains the provisions of the utilitarian (relative) concept of criminal punishment, which gives an idea of justice, the highest manifestation of which is the protection of society from crime by abolition of corporal punishment and death penalty, eviction of criminals. It is proved that in the integrative theory of criminal punishment the idea of justice is reflected through the goals of punishment, the principles of criminal law, the system of norms and institutions of criminal law that exist in a particular country. It has been found that justice in the concept of restorative justice is to meet the needs of victims and communities who have been subjected to criminal behavior. It is noted that several main groups of theories of punishment have been formed in the modern science of criminal law: absolute theories of punishment (theories of retribution); relative theories of punishment (theories of achieving useful goals); mixed theories of punishment; theory of restorative justice. It was determined that in the context of the absolute theory of criminal punishment, justice is the realization of retribution for the committed crime by inflicting suffering and losses on the criminal. It is indicated that the relative (utilitarian) theory of punishment gives an idea of the manifestation of justice as the protection of society from crimes. It is proved that in the integrative theory of criminal

punishment, the idea of justice is reflected through the goals of punishment, the principles of criminal law, the system of norms and institutions of criminal law existing in a specific country. It has been found that justice in the concept of restorative justice consists in settling the damage caused by the crime, in meeting the needs of the victims and the community that have experienced acts of criminal behavior. It is emphasized that clarifying the peculiarities of the understanding of justice in the context of theories of criminal punishment will help to develop a crime prevention model that will meet national moral and ethical principles and reduce the level of crime in Ukrainian society in the future.

Key words: justice, punishment, absolute theory of criminal punishment, utilitarian theory of criminal punishment, integrative theory of criminal punishment, concept of restorative justice.